

Kauskaa Joulua

Vanhoja joulukertomuksia

Toim. Juri Nummelin

KUSTANTAMO
HELMIVÖ

Hauskaa joulua

Hauskaa joulua

Vanhoja joulukertomuksia

Toim. Juri Nummelin

Kustantamo Helmivyö

Turku 2021

Kustantaja: Kustantamo Helmivyö
Hauskaa joulua Vanhoja joulukertomuksia
Toim. Juri Nummelin

ISBN 978-952-7211-90-8

2. korjattu laitos, 1. laitoksen julkaisi turvator 2012
Valmistaja: BoD – Books on Demand, Norderstedt, Saksa

Sisällysluettelo

- Juri Nummelin: Lukijalle 7
- Juri Nummelin: Joululehtien historiaa 9
- Juhani Aho: Jouluku, teoksesta Lastuja: toinen kokoelma, WSOY 1905 20
- Juhani Aho: Haltian joululahjat, teoksesta Kolme lastua lapsille, WSOY 1899 25
- Eino Leino: Tietäjät itäiseltä maalta, Uusi Suometar 25.12.1900 32
- Pietari Päivärinta: Minun jouluni, Jouluku-Ilo 1905 34
- Alta: Joulusaappaat, Joulutervehdys 1889 41
- Anonyymi: Muuan jouluaatto, Joulutervehdys 1889 45
- Joel Lehtonen: Jouluku ja juhannus, Joulutunnelma 1927 51
- Karl A. Tavaststjerna: Joulun ja uudenvuoden välillä, Joulutervehdys 1895 59
- Veikko Korhonen: Heidän onnellisin joulunsa, Jouluku-Ilo 1919 64
- Juho Koskimaa: Uuteen elämään. Joulukertomus porovarkaasta, Jouluku-Ilo 1908 77
- Väinö Kataja: Kaksi joulua vanhanpojan elämässä, Sarastus 1908 86
- Johan Ludvig Runeberg: Joulunaatto luotsin majassa, alun perin nimellä "En julqväll i lotskojan", Helsingfors Morgonblad, 31.12.1832, suomennos julkaistu nimellä Joulun-aatto luotsin majassa. G. W. Edlund 1886 97
- Emil Nervander: Jouluvieraita, teoksesta Jouluvieraita, Otava 1903 106

Emil Nervander: Kirjojen jouluyö. Fantasia, teoksesta Jouluvieraita, Otava 1903 **122**

Rafael Hertzberg: Joulusatu vanhasta Karjalasta, Joulutervehdys 1895 **134**

Niilo Teerijoki: Ruikan vaarin joulu, teoksesta Kotiseudun joulu. Kemin Kotiseutu- ja museoyhdistyksen julkaisu. Toim. Lauri Keränen. Kemi 1959 **139**

Larin-Kyösti: Syytinkivaarin joulusahti, teoksesta Katupeilin kuvia, Karisto 1910 **146**

Samuli S.: Jouluaamu, teoksesta Novelleja II. WSOY 1885 **157**

Alli Trygg: Muuan joululahja, Joulutervehdys 1892 **175**

Reino Helismaa: Joulu Villissä lännessä, Seikkailujen Maailma 12/1945, salanimellä Masa Palo **184**

Lukijalle

Joulu on aina ollut merkittävä osa suomalaisten elämää. Kaupalliseksi kulutusjuhlaaksi muuttunut joulu on ollut aiemmin harras juhla, jonka sisältö on ollut umpikristillinen, vaikka kyse on myös vanhasta pakanallisesta juhlasta.

Joulukertomukset ovat olleet merkittävä osa suomalaista kirjallisuutta. Monet suomalaiset kirjailijat ovat tehneet jonkinlaisia joulukertomuksia. Suuri osa on ollut tilapäisiä tilaustöitä tai joululahjarahojen toivossa tehtyä viihdettä. Vielä muutama vuosikymmen sitten Suomessa myös julkaistiin paljon erillisiä joululehtiä, joihin tilattiin tarinoita kirjailijoilta. Lehdillä oli tärkeä merkitys juhlatunnelman nostattajana sekä tapojen levittäjänä ja vakiinnuttajana. Värikkäät kansikuvat houkuttelivat lukijoita ostamaan lehden, mikä osaltaan liittyi joulun odotukseen. Tilapääluonne ei kuitenkaan vähennä itse tarinoiden kulttuurihistoriallista merkittävyyttä tai kiinnostavuutta.

Tässä kirjassa on parikymmentä vanhaa suomalaista joulutarinaa. Monet kertomukset on julkaistu alun perin vanhoissa joululehdissä tai vastaavissa, mutta osa on poimittu myös muista julkaisuista. Vanhimpiin kertomuksiin keskittyvä kirja on sukellus vanhoihin joulunvieton tapoihin. Kulutuskriittisen keskustelun keskellä on hyvä huomata, että joulu ei kuitenkaan ole muuttunut niin paljon kuin joskus sanotaan!

Tämä on toinen korjattu laitos kirjasta, joka ilmestyi alun perin vuonna 2012 turkulaisen Turbatorin julkaisemana. Monista eri syistä tuolloin julkaistu teos sisälsi paljon paino- ja muita virheitä, jotka tähän laitokseen on pyritty korjaamaan. Taittoa on myös väljennetty. Viljo Kojon novellia “Joulukertomusta” ei tässä laitoksessa tekijänoikeussyistä ole.

Toivottavasti teos löytää uusia lukijoita ja virittää joulumielen!

Turussa syyskuussa 2021

Juri Nummelin

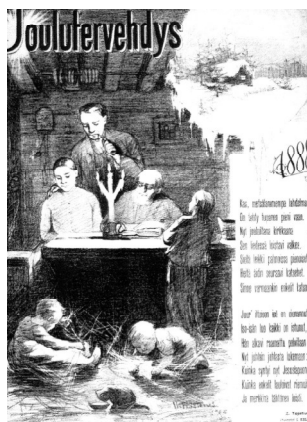
Juri Nummelin

Joululehtien historiaa

Ensimmäinen suomalainen joululehti oli ilmeisesti vuonna 1879 ilmestynyt ruotsinkielinen Betlehems stjärnan eli Betlehemin tähti, jonka julkaisi Helsingin Nuorten naisten kristillinen yhdistys. Lehden ensimmäinen numero ilmestyi jouluaattona, mitä nykyään pidettäisiin mahdottomuutena. NNKY julkaisi Betlehemen tähteä kymmenen vuoden ajan, mutta aloitti sen uudestaan vuonna 1904. Lehti ilmestyikin aina vuoteen 1957 asti.

Samana vuonna kuin Betlehems stjärnan lakkautettiin ensimmäisen kerran ilmestyi myös Tilgmannin kirjapainon julkaisema Joulutervehdys, jota toimittivat ajan naisasianaisinkin toimineet Vera Hjelt ja Alli Trygg, joista ensinmainittu oli myös kansanedustaja 1900-luvun alussa.

Joulutervehdys oli laadukkaasti tehty lehti, jossa vuorottelivat asiapitoiset tekstit lyhyiden novellien ja satujen kanssa. Lehti panosti myös ulkoasuun käyttämällä ajan merkittäviä taiteilijoita kansikuvittajina, kuten Hanna Frosterus-Segerstählea. Jouluter-

vehdyksessä esiintyi monia ajan kirjailijoita, kuten Alli Nissinen ja Toini Topelius. Joulutervehdyksen sisältö oli suurimmaksi osaksi hyvin harras ja kristitty. Samantapainen oli WSOY:n Joulusanoma lapsille, joka ilmestyi ensimmäisen kerran vuonna 1891. Sen pitkä-

aikainen päätoimittaja oli kirjailijasukuun kuulunut Aune Krohn.

Maallisempia lehtiä olivat pitkäikäisen ja vaikutusvaltaisen koulu- ja lastenkirjakustantamon Valistuksen Joulupukki sekä tamperelaisen kirjapainon ja kustantajan Isak Julinin perustama Joulu-Ilo. Joulupukki alkoi ilmestyä vuonna 1900 ja jatkui aina vuoteen 1966. Joulu-Iloon teki kuvituksia ja kansikuvia ajan tunnettu taiteilija ja arkkitehti Alex. Federley, ja lehteen kirjoittivat muun muassa kansankuvauksen isänä pidetty Pietari Päivärinta, joka oli elossa vielä lehden ensimmäisten numeroiden ilmes-tyessä, eläinhoito-oppaistaan tunnettu, mutta myös satuja kirjoittanut Mikko Ilkka sekä Jalmari Finne, Ruupert Kainulainen, Juho Koskimaa ja U. W. Valakorpi.

Erikoinen kertomus Joulu-Ilossa oli kansakoulunopettajana toimineen Anna Kaitilan ”Joulutarina”, joka sijoittuu ensimmäiseen maailmansotaan. Tarinassa venäläinen sotilaa karkaa jouluksi kotiin ja te-

loitetaan karkuruudesta tuomittuna. Lehteen kirjoitti myös raumankielisiä tarinoita Hj. Nortamo.

Suomessa julkaistiin näiden lisäksi paljon muitakin joululehtiä 1910-1930-luvuilla, jonka ajanjakson voi katsoa olleen suomalaisten joululehtien kulta-aikaa. Lähes jokai-

sella isolla kustantamolla oli oma joululehtensä ja lisäksi monet järjestöt julkaisivat omia lehtiään.

Monissa lehdissä oli uskonnollinen sisältö, kuten Nuorten todistus -järjestön Jouluaatto-lehdessä, joka alkoi ilmestyä vuonna 1920 ja ilmestyy edelleenkin Suomen vapaakirkon joululehtenä. Taiteellisesti tyylikäs varhainen lehti oli Turussa painettu Sampo, jota kuvittivat monet aikansa tärkeimmät ja parhaat taiteilijat, kuten Akseli Gallén-Kallela, Santeri Salokivi ja Victor Westerholm. Lehdessä oli mukana myös nuori Rudolf Koivu.

Valistuksen Joulupukki-lehden kukoistuskautta voi katsoa olleen 1920-1930-luku, jolloin sillä oli lähes maailmanluokan avustajia, kuten Rudolf Koivu, joka teki lehteen upeita töitä, ja Alexander Paischeff sekä Onni Muusari, jonka töissä oli huomattavia jugendvaikutteita. 1930-luvulla lehteä kuvitti myös myöhemmin televisiosta tunnettu Kylli Koski. Tarinoita ja runoja lehteen kirjoittivat muun muassa Ak-

seli Einola, Tyyne Haapainen-Tallgren, Heikki Jartti, Urho Karhumäki, Aarni Kouta, Veikko Korhonen, Alpo Noponen, Jalmari Sauli, Toivo Tarvas ja Einar Vuorela.

Suuri osa joululehdistä suunnattiin nuorille ja lapsilukijoille, mutta kiinnostavan poikkeuksen muodostaa kirjailija Maila Talvion päätoimittama Kulkuset, joka ilmestyi alaotsikolla “Joululukemista maalaisille”. WSOY:n julkaisema lehti ilmestyi ensimmäisen kerran vuonna 1913.

Kulkuset suuntautui taiteeseen ja kirjallisuuteen ja sen avustajiin kuuluivat muun muassa presidentin vaimo Ester Ståhlberg sekä Mika Waltari, jonka joulutarinoinhin kuuluu vuonna 1930 ilmestynyt “Onnelinen loppu”, joka julkaistiin Kulkusissa Martta Wendelinin kuvituksella. Kulkusissa ilmestyi myös erilaisia taideliitteitä, erityisen hieno liite oli (ilmeisesti ruotsalaisen) taiteilija Carin Adelswärdin primitiivisellä tekniikalla kuvittama Aleksis Kiven kertomus “Hiidenkivi”. Hauska lisä on yleensä kovin vakavana tunnetun V. A. Koskenniemen kauhuhenkinen runo “Sir Edward”.

Muita kustantamojen joululehtiä olivat muun muassa Kariston Pienokaisen joulu ja Joulutunnelma. Edellinen alkoi ilmestyä vuonna 1925 ja luotti enem-

män käännöstarinoin ja ulkomaisiin kuvituksiin kuin kotimaisiin. Otavan joululehti lapsille oli Joululahja, joka ilmestyi vuosina 1915-1956. Aikuisille oli oma kirjallinen lehti, Otavan joulu, joka ilmestyi vuosina 1919-1929. Lapsille tarkoitettut joululehdet näyttävätkin olleen kautta linjan suositumpia kuin aikuisten.

Joululahja oli aluksi Helmi Krohnin, Arvid Lydeckenin ja Anni Swanintoimittama, mutta pian Swan jättäytyi toimittajan töistä pois. Joululahjan kannet olivat usein Martta Wendelinin kuvittamia; Wendelin onkin ollut Rudolf Koivun rinnalla yksi tärkeimpiä jouluaiheen kuvittajia Suomessa. Wendelinin työt Joululahjassa ovat herkkiä lapsiaiheita, jotka vetoavat lukijoihin edelleen.

Joululahja-lehteen kirjoittivat monet ajan tärkeät ja tuotteliaat lasten- ja satukirjailijat, kuten Tyko Hagman, Joni Rautio ja Annikki Setälä. Hilda Huntuvuori kirjoitti lehteen monia Raamattu-aiheisia tarinoita, ja uskonnollinen sisältö näkyi lehdessä muutenkin melko runsaana. Lehteen tekivät sarjakuvia muun muassa Hjalmar Löfving sekä nimimerkit ESA, Ha-Ve ja K. Vuoristo. Akseli Einolan itsensä kuvittamat sadut lähenivät paikoitellen sarjakuvaa. Upeita kuvituksia tekivät myös Hanna Frosterus-Segerstråhle ja Eeli Jaatinen. Sodan jälkeen lehteen kirjoittivat muun muassa Ester Ahokainen ja Aili Kontinen sekä Annikki Setälän käly Aini Setälä. Uusi kuvittaja oli naivistisia töitä tehnyt Helmiriitta Honkanen.

WSOY:n julkaiseman Sirkka-lastenlehden jouluversion Sirkkan joulu ilmestyi sota-aikana Anni Swanin päätoimittamana. Joulunumeroita selvästi myytiin Swanin nimellä, sillä normaaleissa numeroissa hänen nimeään ei ollut kansissa.

Joulunumeroihin panostettiin, sillä muutoin mustavalkoisen lehden joulunumerot olivat näyttävästi moniväripainettuja. Kirjoittajina olivat päätoimittaja ja Swanin lisäksi muun muassa Ester Ahokainen, joka julkaisi lehdessä paljon lastenrunoja, Aino Pälsi, Raul Roine, Annikki Setälä ja Toini Swan sekä eksoottisia aiheita suosinut R. eli Rafael Austio. Akseli Einola teki Joululahja-lehdestä tuttuja kuvitettuja satuja, ja kuvittajista tunnettuja olivat ainakin Rudolf Koivu ja Helga Sjöstedt. Hjalmar Löfving julkaisi Sirkkan joulussa sarjakuvaansa Olli Pirteä.

Samoihin aikoihin kahden edellämainitun kanssa julkaistiin myös lastenlehti Pääskysen erillistä Joulukontti-nimistä joululehteä. Sen päätoimittajia olivat 1920-luvulla Helmi Krohn, Arvid Lydecken ja Salme Setälä. Lehdessä oli vielä tuolloin paljon uskonnollista sisältöä, mutta myös satuja hienoin kuvituksin varustettuna, mainittakoon vaikkapa Alexander Paischeffin ”Taikaneste”, jonka hän oli itse kuvittanut. Muita tärkeitä kuvittajia olivat Martta Wendelin ja Rudolf Koivu.

Joulukonttiin piirsi 1930-luvulla Koivun lisäksi muun muassa Arnold Tilgmann ja Olavi Vikainen sekä tuntemattomampi, joulukorttejakin tehnyt Maria Orjala. Kiinnostava erikoisuus on vuoden 1939 nume-

rossa ilmestynyt Aarne Koposen fantasiatarina “Kuningas Robotti”.

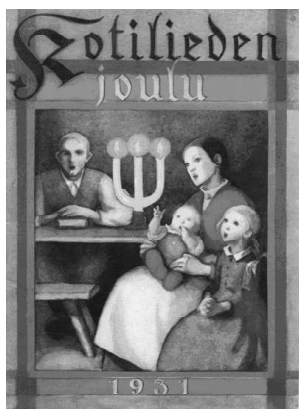
Helmi Krohn jatkoi lehden päätoimittajana vuoteen 1956, jolloin se lakkautettiin. Helmiriitta Honkanen pistää silmään viimeisten vuosien raikkaana kuvittajana. Martta Wendelinin kannet jatkoivat aina lehden lopettamiseen saakka, samoin uskonnollinen sisältö, joskin se väheni selvästi ajan myötä.

Mainittujen lehtien lisäksi myös kustantajien perustama Koulutarpeiden Keskusliike julkaisi omaa lehteään, Pikkuväen joulua vuosina 1934–1960.

Kiinnostava ja aikuisille suunnattu oli Liikeapulaisien liiton julkaisema Joulutouhu (1932–1958), jossa siinäkin näkyi paljon Rudolf Koivun ja Martta Wendelinin kansikuvia. Olavi Salmisen päätoimittamassa lehdessä ilmestyi usein kauppa- tai liikeaiheisia novelleja, joita kirjoittivat Erkki Ilmari (eli Erkki Ilmari Lehtonen), M. eli Maija Pajari, Veikko Virmajoki ja saaristolaistarinoistaan tunnettu Emil Elenius.

Myös kauhutarinoita kirjoittanut nimimerkki T. Syväkari kirjoitti Joulutouhuun, tosin muissa tyyllilajeissa. Lähes joka numerossa julkaistiin Tiituksen eli Ilmari Kivisen pakina. Näyttävän näköisen lehden välissä julkaistiin usein myös irrotettava taidekuva, esimerkiksi Pekka Halosen ja Väinö Hämäläisen töitä.

Joulutouhussa näkyy erityisen hyvin se, että sota-aika vähensi kirjoittavien ja kuvittavien avustajien määrää ja laatua - sama ilmiö tapahtui tietysti muidenkin joululehtien kohdalla, mutta lastenlehdissä

kato ei ollut niin suuri kuin Joulutouhussa, koska lapsille tarinoita kirjoittivat usein naiset, jotka eivät joutuneet rintamalle. Joni Rautio oli Joulutouhun kohdalla poikkeus, sillä häneltä ilmestyi lehdessä sota-aikanakin useita novelleja. Sodan jälkeen leh-

teen piirsi hauskoja impressionistisia kansikuvia Eero-Einari eli Forssassa vuonna 1910 syntynyt Eero Einari Nurmela.

Liikeapulaisten liiton lisäksi monet muutkin yhdistykset julkaisivat joululehtiä: Misericordiaa julkaisi vuosina 1941–1964 Suomen sairaanhoitajatar yhdistys, Taikasauvaa Koteja kodittomille lapsille, Orvon joulua julkaisi Orpokotiyhdistys Siunauksella. Lehtien kanssa myytiin usein myös jouluaiheisia postikortteja.

Myös sota-aiheet näkyivät joululehdissä. Anna Kaitilan ensimmäisen maailmansodan myllerryksiin sijoittuva tarina mainittiin jo, Suomen sotiin sijoittuvat runoilijana tunnetun Ilmari Pimiän ”Joulukirje rintamalle” (Joulupukki 1941) ja Toini Lehtisen ”Joulu tuli sittenkin” (Joulupukki 1940), jossa rintamalle lähtenyt isä palaa huonoista uutisista huolimatta kotiin jouluksi.

Uskonnollinen sisältö ei lehdistä koskaan poistunut, minkä todistavat monet toimittaja Veikko En-

Joulu on suomalaisten rakkaimpia juhlia, josta on kirjoitettu lukemattomia tarinoita kautta vuosikymmenten. Joulutarinoita julkaistiin paljon erilaisissa joululehdissä.

Joululehdistä Juri Nummelin on koonnut tähän kirjaan kauniita, koskettavia, sentimentaalisia ja syvällisiäkin joulutarinoita menneiltä vuosikymmeniltä.

Kirjoittajina on rakastettuja klassikoita kuten Juhani Aho, Joel Lehtonen ja Johan Ludvig Runeberg, mutta myös unohdettuja tekstinikkareita, kuten Rafael Hertzberg ja Juho Koskimaa.

Hauskaa joulua!

ISBN 978-952-7211-90-8

**KUSTANTAMO
HELMIVYÖ**

